

A MONROE-ELVTŐL A NEUTRALITY ACTIG

Irta: ASZÓDY JÁNOS

Washington bizonyára őszintén érezte a különválás szükségességét, amikor politikai végrendeletében meghagyta, hogy a vérben függetlenné vált tizenhárom északi állam, bármi is történjék, minden olyan üggyől tartsa magát távol, amely Európával valamely vonatkozásban van. Az is lehet, hogy James *Monroe*, az Egyesült Államok köztársaságának ötödik elnöke, 1823 december másodikán, szintén őszinte meggyőződésből dörögte az európai monarchiák felé: „Amerika az amerikaiaké!“ Azóta azonban a világ földrajzi és gazdasági képe hatalmasan átváltozott és a *Monroe doktrínát*, az USA eme legfelsőbb törvényét, külpolitikai programjának indokolásául, néhol elfelejti, másutt pedig ismét előszedi az Unió aszerint, amint szükség van rá. A Monroe-pontok között nemcsak olyanokat találunk, amelyek kimondják, hogy az Egyesült Államok más államalakulatok ügyeibe nem avatkoznak be és saját dolgaikba sem engednek beavatkozni, (s amely pontokat mostanában széltében-hosszában újra idézik a semlegességi törvény új formájával kapcsolatban), de első pontja ez a rövid kitétel: „...az amerikai kontinensen a jövőben európai állam gyarmatosítási célból vagy más okból hódító háborút nem folytathat...“; mert: „Amerika az amerikaiaké!“ Ez tulajdonképpen a kérdés magva s — mint minden imperialista doktrína — a Monroe-elv is saját ellentmondásainak vermébe esett bele.

1.

Nagy vetélytársától, a Brit Impériumtól eltérően, az Amerikai Egyesült Államok geopolitikai elhelyezkedése tömör, határozott vonalú, harmonikus földrajzi egység. Mint valami széles, egyenlő méretű szalag, úgy fekszik ez a hatalmas államalakulat keresztben a kontinensen. Az alaskai partok szegélyein és délen, a Rio Grande néhol egyenlőtlen folyásán kívül, olyan az egész földrajzi test, mintha ollóval vágták volna a határait. Ezen az óriás „szalagon“ belül maguk a szövetségi államok, bent a nagy geográfiai hálóban úgy fekszenek, mint a vonalzóval felosztott parcellák. Sok helyütt hivatkoznak erre a látszólagos harmóniára az amerikai doktrinerek, amikor a brit vitatkozókkal harcba szállnak. Az angol szigetországnak már az alakja is formátlan, eltekintve attól, hogy távoli birtokaihoz mintegy „átrágtá“ magát, többé-kevésbé egyenes vonalban, tengereken és szárazföldeken át, egyik helyt népeket, országokat leigázva, másutt új államokat kreálva, ahogy pillanatnyi érdekei ép' kívánták. „Mennyivel egységesebb, egészségesebb, tisztább, nyiltabb az Unió földrajzi képe — kiált fel James *Bryce*. — Pontos elosztású határain belül, másfelé nem törő gazdag, hatalmas impérium számára van elegendő tér...“

Látszólag így is volna, hisz a ténképeken sehol semmi sem bizonyítja az ellenkezőjét. A nagy államtesten és Alaszkán kívül csupán elszórt, alig felfedezhető pontok viselik az Unió színeit. Alaszka földrajzi folytatása, az Aleuták, majd délen Hawaj és még délebbre a Szamoa szigetek s a Hongkonggal és Formózával szemközti Filippinek és Guam, a Mariánok főszigete, amely a japán térhódítás elleni bástya, végül Porto-Rico, St. Thomas és Kuba — emmi az Unió világbirodalma. Ha a „független“ Ku-

bát és a Filippini-szigeteket leszámítjuk, mindössze 27 ezer négyzetkilométernyi területet jelent ez a „gyarmatbirodalom“, amelyen alig két millió ember él. A brit Ujzeland egyedül majdnem ugyanennyi. Ebből az tűnik ki, hogy 1776 óta, több, mint másfélszázados fennállásuk alatt, az Egyesült Államok — amint James Bryce is írja — megfeleltek önmaguknak, nem volt szükségük a gyarmatalapítás véres eszközére s végeredményben nemcsak szükségük, de hajlamuk sincs a hódító imperializmusra...

2.

A franciák főleg Marokkóval, Indokinával és Kisázsiaival kapcsolatban használták a „pénétration pacifique“ kifejezést. Kisázsiaiban, a Balkánon, Egyiptomban és még néhány jelentéktelen helyen, ki is állotta a próbát ez a jelszó, de ott, ahol azt tulajdonképpen alkalmazni akarták, Marokkóban, Szíriában, vagyis azokon a pontokon, ahol nemcsak ideológiai térhódításról volt szó, mégis csak a fegyverek bizonyultak hathatósabb érveknek. Ha a Monroe-doktrina nyomain lépkedve pontosan követjük az Egyesült Államok XIX. századbeli politikáját, kiderül, hogy ha a kecses francia szellem találta is ki a „békés behatolás“ politikáját, mégis Északamerika nehézkes kereskedő népe valósította meg. Mert annak ellenére, hogy földrajzi elhelyezkedése harmonikus, gyarmatai alig vannak és doktrinerjei tagadják létezését, az USA imperiálizmusa mégis létezik. Ezt az imperiálizmust „pénz-expánzióknak“ nevezhetjük vagy még helyesebben — ahogy Ziegler nevezi — „az Arany Imperializmusának“. Ennek a hódítási erőnek nem ágyuk és hadigépek a fegyverei, hanem kölcsönök, kamatgaranciák, az export és az import. A biztonság problémája ezen a hadjáraton belül is létezik, minden következményével, bonyolultságával egyetemben. Csupán a haremodor különbözik a csataterektől. Az új amerikai imperiálizmus új fegyverekkel küzd. A gyengébb államok gazdasági önállóságát nem kívülről befelé (fegyveres hadviselés), hanem belülről kifelé (gazdasági aláaknázás) ássa alá. A mult imperializmusában is az arany volt a főmotivum. Míg azonban azelőtt a politikai térhódítás eszköz volt az arany felé vezető uton, addig ennek az új imperiálizmusnak fegyvertárában az arany az az eszköz, mely a politikai behódolás immár „pacifista“ utját egyengeti.

3.

Az első és eddig egyben utolsó erőszakos lépés a délfelé vezető uton, az Antillák és a Fülöp-szigetek „függetlenítése“ volt az 1898. évi spanyol-amerikai háborúban. A hadjáratot befejező, 1898 december 10.-én Párizsban megkötött béke következtében a spanyolok kiűritették Kubát, Guámot, Porto-Ricot és a Fülöp-szigeteket, de amíg a spanyol csapatok elhagyták ezeket a helyeket, az amerikai hadsereg, a függetlenség kikiáltása ellenére, ott maradt. Később ennek a függetlenségnek külső államformát is adtak. Kuba cukorültetvényei persze nagyjából amerikai kezekben vannak, Porto-Ricot, Virginiát, San-Domingot és Haitit pedig hivatalosan is gyarmatokká nyilvánították. A délfelé törő expanzió következő állomása Nikaragua, ahol 1912 óta amerikai helyőrség táboroz, mintegy biztosítékként a Brown Brothers és J. and W. Selyman bankházak befektetett tőkéinek. Honduras nem egyéb, mint egy Unióbéli gyümölcski-termelő részvénytársaság egyetlen, nagy ültetvénye. Ugyancsak a helyzet

Costa-Ricával is, mely az United Fruit Company banánültetvényének számít. Ennek a társaságnak birtokában vannak különben az államocskák összes vasutvonalai és a tengeri kikötők is. A stratégiai szempontból fontos Panama-köztársaság pedig amúgy is az Egyesült Államok alkotása. 1903-ban különböző, politikai manőverek után Panama levált Kolumbia testéről és első külpolitikai tetteivel az Unió védnöksége alá helyezte magát. Az ellentétek elsimítása érdekében (zárójelben legyen mondva!) Kolumbia 25 millió dollár fájdalomdíjat kapott. San-Salvadorban amerikai adóellenőr vigyáz, mint a köztársaságnak nyújtott északamerikai kölcsön rentabilitásának legfőbb őre, míg Guatamala eddig „csupán“ 50 millió dollár kölcsönt kapott és így „függetlensége“ nagy általánosságban fennáll. Mexikó, jóllehet az USA közvetlen szomszédja és a dél felé vezető úton a természetes akadály, eddig — szintén csak relative — meg tudta őrizni semlegességét. Ennek oka a Mexikóban fekvő nagy angol érdekeltségek, különösen a petróleumiparban, miért is az Egyesült Államok minden olyan lépést gondosan kerülnek, amely esetleg nyílt összetűzésre adna alkalmat az Unió és Nagybritannia között. Másik nagy oka Mexikó megkímélésének, hogy amíg Nikaragua vagy Haiti megszállására és megfenyítésére maroknyi katona is elég, a területre és katonai erőre jóval nagyobb Mexikó katonai és egyéb ellenőrzésének kiterjesztésére nem büntető-expedíció, de komoly hadjárat volna szükséges.

Délamerikában az Északtól való függőség kérdése csupán árnyalatokban különbözik a középamerikai államok helyzetétől. Peru pl. már ma is északi gyarmatnak számít, mert nemcsak a petróleumforrások nagyrésze, a teljes vasut- és uthálózat, valamint adógépezet áll az Unió ellenőrzése alatt, de a perui tengeri flotta is északamerikai parancsra mozog. Bolívia cimbányait és petróleumföldjeit, valamint végtelen gummierdőt északi tőke termeli ki, Chilében a Guggenheim-Konzern kezében vannak a nagy rézbányák és a salétrom egyharmada.

4.

A dollárzuhatag egyre jobban előretódul. Lassanként ellepi a déli részek megmaradt államait is, s ha a térképeken a színek változatlanok is, az államgépezetet láthatatlan szálakon mégis a Walstreetről irányítják. Az északamerikai tőke előretörése gigászi méretű. Amíg a világháború előtt a dollár hangja alig hallatszott ki a nemzetközi pénzcserékből, addig 1915 és 1925 között nemcsak a déli államokban, de egyebütt is előretört és sok helyen magával az angol nagytőkével került komoly összeütközésbe. Ime egy rövid áttekintés:

ANGLIA	1915	4760	millió dollár	1860	millió dollár
	1925	5430	„ „	1890	„ „
U. S. A.	1915	1300	„ „	750	„ „
	1925	4040	„ „	2425	„ „

Amíg 1915-ben mindössze 2 és fél milliárd dollárra rugtak a külföldön kihelyezett amerikai tőkék, addig 1925-ben ez az összeg 10 milliárd 405 millió dollárra emelkedett. Ebből 4 milliárd 430 millió, vagyis a kihelyezett összeg 43 százaléka, kormányoknak nyújtott kölcsön, míg 5 milliárd 970 millió, az összeg 57 százaléka, különböző érdekeltségekben résztvevő északi vállalatok, nagybankok tőkái. Am nemcsak Kanadában, Mexikóban, de magában Európában is összeütközésbe került az északamerikai

fináncióke a nagybrit érdekekkel. Az Európában mozgó tőkék 24 százaléka amerikai eredetű. Amíg 1913-ban Anglia mintegy 100 milliárd márkával a világ bankárja volt, addig az Egyesült Államok kb. 10 milliárdal csak jóval Franciaország és Németország mögött szerepeltek, 1925-ben viszont már csak ketten harcolnak az elsőségért s Nagybritánia 70 milliárdra csökkent tőkéit az USA kb. 50 milliárdja már majdnem beérte.

Az USA és a British Empire párharcának van egy másik arca is. A nagyiparokat tápláló nyersanyagokért folyó harc. (Petróleum, gyapot, gumi és arany.) Ez a harc helyenként életre-halálra megy. A Lanceshire-vidéki angol textilipart tulajdonképpen gyapjufeldolgozásra rendezték be annak idején. A XIX. század első felében Amerika gyapotja kezdte kiszorítani a drágább gyapjut és a század második felében már teljes egészében jelentkezett az az ellentét, hogy más ország termelte a nyersanyagot és más ország dolgozta fel. Az angol textilvidékek egész addig bírták Amerika árdiktaturáját, amíg a XX. század elején a kifejlődőben lévő más textiliparokkal és a világháború után pedig saját gyarmataik textiliparával is versenyezni voltak kénytelenek. Ezért fejlesztették, növelték a nagy egyiptomi, szudáni gyapotültetvényeket és ezért csökkent le az USA-tól átvett gyapotmennyiség az évi három és félmillió báláról másfél millióra. A kaucsuk fronton revánst vett Anglia a gyapotért. A Braziliából „lopott magvakból“ óriási gumiültetvények nőttek a Nagybrit birodalom erre alkalmas területein. A világháború után hatalmasan fejlődő autópára révén, Északamerika vette át teljesen a fogyasztó szerepét. Anglia termelt — és diktálta az árakat. Részletes összehasonlításra itt nincs helyünk, annyit azonban megemlíthetünk, hogy Anglia alapos revánst vett a gyapotért s 1925-től kezdődően annyit hozott neki az „árdiktálás“, hogy abból — 1926-ban pl. 37 millió font — kényelmesen kifizethette volna az Egyesült Államoknak járó hadiadósságok évi részleteit.

Emléttünk a lehető legélesebbek a nagy gazdasági és pénzügyi porondon. Ám minden veszély, amely a Nagybrit-birodalom egységét fenyegeti, fenyegeti egyben az USA mammutkapitalizmusának dollárhegyekre, petróleumtoronyokra épített várát is. Az Unió kereskedelmének szükségére van az angol flottára, a messzi tengerek eme rendőrére, az amerikai bankárnak az angol pénzügyi hálózatra, amelyben mindenkinek szabad a mozgása, feltéve, ha van elég aranya. Ezért egy nagy és kiforrott, tudatos nemzetköziségében az angol impérium az amerikaival és egy a dollár az angol fonttal. Mexikóban több a dollár, mint az angol font és több már Kanadában is. És bár Kanadának, az amerikai kontinens ez utolsó európai gyarmatának, az Egyesült Államok hálózatába való bevonása logikus szükségszerűség lenne az északiak expanziója számára, erről mégsem esik szó, mert közös veszély idején mégis csak „demokrata, angolszász rokonok vagyunk“.

5.

1917-ben, a Monroe doktrína tételeinek elsőizben történt megtagadásakor, Észak Amerika óriási gazdasági ereje az Entente mellé állt. Már jóval semlegességének feladása előtt is az Unió volt a Szövetségesek legnagyobb hadianyag- és élelem-szállítója, mintahogy a XIX. század második fele óta minden európai vagy ázsiai hadjárat főszállítója az Egyesült Államok. A nagy háborúk folyamán u. i. ők voltak az egyedüliek, akik

a háború kohójában felhasznált nyersanyagokat s 1918 után az emberanyagot és jórészt pótolni tudták. Így pl. 1915 és 1917 között Franciaország teljes réz, gyapot és benzin szükségletét az USA fedezte, acélszükségletét 60, cukorbehozatalát 55, gabonabehozatalát 40, friss hús szükségletét 45, míg sózott és konzervhús behozatalát 100 százalékban tengerentúlról kapta. A kifizetetlen hadiadósságok részben kölcsönök, részben hadiszállítások fejében: Nagybritannia 842, Franciaország 550, Olaszország 325, Oroszország (cári) 38, Szerbia 20, Belgium 80, többi szövetségesek pedig 35, vagyis Európa összesen 1.890 millió angol fonttal maradt adósa Amerikának.

A háború után Észak Amerika résztvett Európa újjáépítésében. Nem a politikaiban, csak a technikaiban. 1929-ig, amíg a „prosperity“ odaát is tartott, feljegyzésre méltó gazdasági problémák nem adódtak az USA történetében. Az 1929. évi krachok után azonban a pénzügyi romlást nyomon követte a büszke északi nagyipar uralmának csökkenése is. A háború alatt, a semlegesség felmondásáig a Szövetségesektől elhódított piacok lassanként elvesztek, különben is az európai államok fogyasztóképessége a háború utáni elerőtlenedés s a pénzügyi megpróbáltatások következtében lecsökkent. 1932-ben Hoover, az akkori elnök még csak egy millió munkanélkülről beszél, de 1934 március 4.-én, amikor Roosevelt elfoglalta helyét a Fehér Házban, már tizenegy millió az állástalanok száma, ami a családtagokat is beleszámítva, legalább negyvenmillió embert érintett. Ismerjük Roosevelttel *New Deal*-ját és azokat az erőfeszítéseket, amiket az általa átszervezett gazdasági rendszeren belül, az USA pénzügyi és ipari egyensúlyának visszaállítása érdekében tett. Az első roosevelti év végén a szövetségi kormány három milliárd dollár deficittel zárta költségvetését. Az Egyesült Államokon is, mint általában a nagyiparon mindenütt, az európai agresszív regresszió széles kibontakozása segített. A fegyverkezés tempó belendülésével egyidejűleg Amerika újra szállítani kezd Európának. 1935 augusztusában az abesszin-olasz ügyek idején az északamerikai fináncnöke félelme egy átmeneti „semlegességi törvény“ szavaztat meg, mely az első ilyenfajta törvény s amelynek kihirdetésekor ismét a Monroe-elveket emlegették. Ebben a törvényben szerepelt többek közt az is, hogy az Egyesült Államok mindennemű fegyver- és hadianyagszállítást eltiltanak hadban álló országok felé s amennyiben valamely yankee-vállalkozás ezt mégis megkísérelné, úgy saját felelősségére teszi, mert veszély esetén az amerikai-flotta egységei nem védik meg a hadianyagot szállító hajókat. A municiók gőzösöket ez az 1935. évi törvény még akkor is törvényenkívül helyezte, ha azokon csillagos lobogót lenget a szél. Ez azért figyelemreméltó, mert a legnagyobb részben tengerekkel érintkező amerikai kontinens egyik főjelszava a „tengerek szabadsága“ volt és teljes külpolitikája — a Csendes-Óceáni támpontok megszerzése! — ezen alapult. „Ha arra gondolunk, hogy az amerikai háborúk legtöbbször a 'tengerek szabadsága' miatt vezettük s ez a doktrína nemzetünk vezérfonalja volt születése óta és Woodrow Wilson ezt is felmagasztalta tizennégy pontjában — akkor látjuk csak, mennyire átfomálódtak vezérelveink, felfogásunk és egész gondolkodásunk“ — írja 1936 januárjában a *Round Table*. „A gazdasági válság kényszerítette ránk ezt a magatartást, meg az európai háborús adósságok fizetésének megtagadása. A Monroe-doktrína újra aktuális...“

6.

Az első *Neutrality Act* 1936 február 29.-én lejárt. A helyzet bizonytalan volta miatt ekkor új törvény kerül szavazás alá, mely az elnökre bizza annak meghatározását, mikor szükséges a törvény klauzuláinak alkalmazása, 1937 májusában az első *Cash and Carry* törvény lát napvilágot, de két év múlva, 1939 május elsején, lejárt. A törvény megújítására egybehívott kongresszus az európai háború veszélyére hivatkozva nem szavazza meg az újítást és miközben odaát Amerikában a Monroe-doktrína elvei mögé húzódó erők csendben várják, hogy újra eljőjön az idejük, addig Európára újra rászakadt a háború. Október 3.-án, amikor az európai háború kifejlődésének körvonalai már kivethetőbbekké válnak és amikor a közvetlen veszély elmulását érezve az amerikai nagyipar fellelegzik, a szenátusban új törvénytervezet felett indul meg a vita. A háború jelenlegi alakja mellett óriásiak az eshetőségek az amerikai ipar számára. A trösztök még nem felejtették el a világháború mammutnyereségeit. Különösen a „semlegességi“ korszak anyagi eredményeit nem. 1914 és 1916 között az északi acéltröszt, az *United Steel* 900 millió dollár tiszta nyereséget mutatott ki. A kémiai tröszt, a *Dupont* 139 millió dollár értékű osztalékot fizetett ki, míg a *Rockefeller*-tröszt petroleumtársaságai négy év alatt 408 millió dollárt osztottak szét részesedés címén. Ezek a háborús nyereségek nagy lajstromából csak véletlenül kiragadott adatok. Mindenenfelül azonban tudják Amerikában, hogy Franciaország és Anglia aranytartalékai 5 milliárd dollárt érnek s a szövetségesek amerikai befektetési együttesen meghaladják a 4 milliárd dollárt. Ha a gyarmatokon kiásott, kimosott, kibányászott arany értékét is hozzávesszük úgy a franciák és angolok pénzügyi forrásai több, mint 10 milliárdot érnek az amerikai ipar számára. Ezért, amikor 1939 októberében a Nagy Kongresszus újra összeült, ezekkel a fő és mellékkörülményekkel számolva vitatta meg a „semlegesség“ új lehetőségeit. Az ellenzék, az elavult Monroe-elvbe kapaszkodva, teljes elszigetelődést kívánt, a végső szavazáson azonban vereséget szenvedett. *Borah* szenátoron, a republikánus *Nye* szenátoron, aki annak idején a *Mongan and Cie.* bankház elleni nagy hazaárulási pert vitte és még néhány ideálistán kívül, ebben az ellenzékben a kisipar és pár nagyiparos foglal helyet, többek között maga Ford is. Ennek többek között az is az oka, hogy — amint az *Annalist* írja — az első háborús hónapban, szeptemberben, az északamerikai árindex 76.1-ről 81.5-re emelkedett. Az amerikai nagyipar fokozott foglalkoztatása további nyersanyag ár-emelkedést és a munkabérek drágulását fogja jelenteni, amely tény sem a kisiparnak nem kedvez, de nem kedvez egyes nagyvállalatoknak sem, amelyek nem veszik ki részüket a tengerentuli szállításokból.

Az ellenzék leszávozása után, újra megszületett egy *Neutrality Act*, a sorban a negyedik, feltámadt benne a *Cash and Carry*, ami aranyalapon számítva csakis a szövetségeseknek kedvez és a biztonsági szakasz újra tüpört egyet a „tengerek szabadsága“ híres elvén, mert az, aki vesz, saját hajóján viszi el az árut.

A Monroe-doktrína közel egy évszázadig volt az északamerikai külpolitika Bibliája. A század vége felé azonban ez az elődöktől örökölt, régi-módi ruha túl szűk és túl divatjamulta lett Észak fiatal, expanzív erői számára. *Ziegler* mondja valahol, hogy az „Amerika az amerikaiaké“ jelszó vagy tulságosan ideális utópiának bizonyult vagy ez volt az első, igazi, amerikai bluff...